

STUDIA I MATERIAŁY

DOI: 10.4467/2391-890XPAH.23.007.19246

Aleksandra Starczewska-Wojnar
(Uniwersytet Opolski)
dr, ola.wojnar@op.pl
ORCID iD: 0000-0003-4747-1240

Baza danych pieczęci gminnych na Śląsku w latach 1722–1945

Katalogowanie oraz prowadzenie badań w obszarze pieczęci gmin wiejskich z okresu XVIII–XX w. na Śląsku jest procesem długotrwałym i wymagającym obszernej kwerendy archiwalnej. Stan wykonanej kwerendy zawsze można poszerzyć i trudno jest wybrać odpowiedni moment prezentacji zebranego materiału. Sposobem na przedstawienie aktualnych wyników badań, a także umożliwienie współtworzenia katalogu przez badaczy historii regionu, było zbudowanie portalu internetowego www.pieczeciegminne.pl. Ma on – oprócz spełniania swojej podstawowej funkcji bazy danych do badań naukowych – być również elementem popularyzacji zasobu archiwalnego.

Katalogowanie śląskich pieczęci gminnych rozpoczęto ponad 100 lat temu. Pieczęcie gminne z terenu Śląska, który po odzyskaniu niepodległości należał do Rzeczypospolitej Polskiej, zostały omówione w rozprawie Mariana Gumowskiego¹. Katalogowaniem pieczęci gminnych z terenu całego Śląska zajmowali się niemieccy badacze Oskar Wilpert² i Paul Kutzer³ w latach 1905–1913⁴. Prace te jednak są dziś niewystarczające i nie spełniają wymogów współczesnego opisu sfragistycznego.

¹ M. Gumowski, *Herby i pieczęcie miejscowości województwa śląskiego*, Katowice 1939.

² Oskar Wilpert (1853–1913) – założyciel Górnośląskiego Towarzystwa Historycznego i pisma „Oberschlesische Heimat”.

³ Paul Kutzer (1878–1941) – członek Nyskiego Towarzystwa Sztuki i Starożytności.

⁴ O. Wilpert, *Oberschlesische Gemeindesiegel, besonders des Kreises Leobschütz*, „Oberschlesische Heimat” 1905, Bd. 1, s. 90–97; O. Wilpert, P. Kutzer, *Die Wappen der ober-schlesischen Landgemeinden*, „Oberschlesische Heimat” 1910, Bd. 6, s. 29–37; ciż, *Die Wappen der ober-schlesischen Landgemeinden*, „Oberschlesische Heimat” 1909, Bd. 4, s. 73–88, 177–185; ciż, *Die Wappen der*

Punktem wyjścia do stworzenia strony www.pieczeciegminne.pl było spostrzeżenie, że materiał sfragistyczny z małych śląskich miejscowości jest poszukiwany przez regionalistów. Wydana drukiem w 2020 r. dysertacja doktorska pt. *Odcisnięta pamięć wspólnoty. Prawne i komunikatywne funkcje pieczęci gmin wiejskich na przykładzie zachodnich powiatów rejencji opolskiej w latach 1816–1933*⁵ spotkała się z dużym zainteresowaniem historyków i regionalistów na Śląsku. Do Archiwum Państwowego w Opolu zaczęły wpływać próśby o udostępnienie skanów pieczęci i możliwość ich prezentacji w artykułach naukowych oraz lokalnie np. w izbach regionalnych. W książce udostępniono dane o 1706 odciskach pieczęci gminnych, będących rezultatem 10-letnich poszukiwań archiwalnych⁶. Katalog pieczęci został opatrzony wstępem, w którym omówiono funkcje prawne pieczęci gminnej. Odciski pieczęci zostały opisane wraz ze wskazaniem literatury, w której zostały zacytowane.

oberschlesischen Landgemeinden, „Oberschlesische Heimat” 1911, Bd. 7, s. 9–19; ciż, *Die Wappen der oberschlesischen Landgemeinden*, „Oberschlesische Heimat” 1913, Bd. 9, s. 167–168; P. Kutzer, *Die Gemeindegel der Kreise Neisse-Grottkau*, „Jahres-Bericht des Neisser Kunst und Altertums-Vereins” 1909, 1910, Jg. 13, s. 30–36.

⁵ A. Starczewska-Wojnar, *Odcisnięta pamięć wspólnoty. Prawne i komunikatywne funkcje pieczęci gmin wiejskich na przykładzie zachodnich powiatów rejencji opolskiej w latach 1816–1933*, Opole 2020. Książka została wydana w serii wydawniczej „Archiwalne Źródła Tożsamości” Archiwum Państwowego w Opolu we współpracy z Uniwersytetem Opolskim. Tu też przedstawiono aktualny stan badań.

⁶ Wcześniejsze wyniki badań: A. Starczewska-Wojnar, *Najstarsze pieczęcie wiejskie powiatu prudnickiego na podstawie ksiąg katastru karolińskiego*, „Ziemia Prudnicka” 2009/2010, s. 251–269; taż, *Pieczęcie wizerunkowe gmin wiejskich powiatu oleskiego od II połowy XVIII do początku XX w. Zastosowanie symboliki rustykalnej w pieczęci gminnej* [w:] *Wieś w heraldyce i sfragistyce polskiej*, pod red. A. Gut i P. Guta, Warszawa 2012, s. 75–87; taż, *Katalog pieczęci wiejskich dawnego powiatu oleskiego od końca XVIII do początku XX w. (część 1)*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2017, t. 10, s. 88–102; taż, *Katalog pieczęci wiejskich dawnego powiatu oleskiego od końca XVIII do początku XX w. (część 2)*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2018, t. 11, s. 53–65; taż, *Katalog pieczęci wiejskich dawnego powiatu oleskiego od końca XVIII do początku XX w. (część 3)*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2019, t. 12, s. 121–130; taż, *Katalog pieczęci wiejskich dawnego powiatu oleskiego od końca XVIII do początku XX w. (część 4)*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2020, t. 13, s. 178–218; taż, *Pieczęcie gmin wiejskich Rejencji Opolskiej z wizerunkami świętych Mikołaja, Jerzego i Floriana od połowy XVIII do połowy wieku XX* [w:] *Otwarty skarbiec pamięci. Studia Zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji*, t. 1, cz. 2: *Bogactwo zasobu i przygoda poznania*, pod red. M. Lenarta, Opole 2013, s. 23–42; taż, *Symbolika chrześcijańska na pieczęciach gmin wiejskich zachodnich powiatów Rejencji Opolskiej od 1816 do 1933 r.* [w:] *Polska kultura religijna. Studia o polskiej religijności na przestrzeni wieków*, pod red. Ł. Burkiewiczza, I. Kaczmarczyk, J. Łukaszewskiej-Haberkowej, L. Zinkowa, Kraków 2019, s. 443–476; taż, *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego. Gospodarka stawowa*, „Puls Niemodlina” 2009, nr 6(58), s. 9; taż, *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego, cz. 2: Temida*, „Puls Niemodlina” 2009, nr 7(59), s. 5; taż, *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego, cz. 3: Motywy rustykalne – narzędzia*, „Puls Niemodlina” 2009, nr 8(60), s. 16; taż, *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego, cz. 4: Motywy rustykalne – kosiarze*, „Puls Niemodlina” 2010, nr 1(62), s. 12; taż, *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego, cz. 5: Motywy rustykalne – wieśniacy przy pracy*, „Puls Niemodlina” 2010, nr 2(63), s. 16.

Po wydaniu publikacji w 2020 r. narastał nowo odnaleziony i nieopublikowany materiał sfragistyczny. Były to zarówno lepszej jakości, jak i nieznanе dotąd odciski pieczęci miejscowości. Pojawiło się więc pytanie, w jaki sposób można wydany katalog uzupełniać, tak by był aktualny w dłuższej perspektywie czasowej. W Archiwum Państwowym w Opolu mieliśmy doświadczenie wynikające z prowadzenia, cieszącego się stale dużym zainteresowaniem, projektu www.powstancyslascy.pl⁷, który w 2019 r. zwyciężył w kategorii „Edukacja i multimedia” w 13. edycji plebiscytu Wydarzenie Historyczne Roku. Naturalnym kierunkiem działań było zatem stworzenie nowej ogólnodostępnej platformy internetowej i przeniesienie do niej danych z wydanej drukiem publikacji. Dyrektor Archiwum Państwowego w Opolu – prof. dr hab. Mirosław Lenart – wyraził zgodę na kontynuację prowadzonych dotychczas indywidualnie badań w ramach projektu naukowego pt.: „Pieczęcie gminne na Śląsku”⁸. Na stronę internetową www.pieczeciegminne.pl wprowadziliśmy zespołowo⁹ wszystkie odciski prezentowane w publikacji, projekt startował więc z dostępnymi danymi 1706 odcisków.

Wspomniane 1706 odcisków pieczęci odnaleziono podczas kwerendy przeprowadzonej w zbiorach Archiwum Państwowego w Opolu, Archiwum Państwowego we Wrocławiu¹⁰, Archiwum Ziemskiego w Opawie¹¹, Tajnego Archiwum Państwowego Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego¹² oraz Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu¹³. W Archiwum Państwowym w Opolu przeszukałam akta zachowanych sądów obwodowych¹⁴, akta sta-

⁷ www.powstancyslascy.pl (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸ Publikacja i portal zostały wydane w serii „Archiwalne Źródła Tożsamości”, choć nie dotyczą historii Polski. Seria została poszerzona o materiały śląskie.

⁹ Dane zostały wprowadzone przez Marię Leśniowską, Justynę Sowińską, Aleksandrę Starczewską-Wojnar i Beatę Śliwińską.

¹⁰ Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 82/164/0 Kataster Karoliński 1722–1748.

¹¹ Zemský archiv v Opavě, Karolínský katastr 1721–1790 NAD 1191.

¹² Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie, I. HA, Rep 46b, Schlesien seit 1740.

¹³ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, VII 13. Schlesische Gemeinde-Siegel aus dem Nachlass des Professors Dr. Wilpert in Oppeln (zm. 1913).

¹⁴ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej AP w Opolu), 45/58/0 Sąd Obwodowy w Krapkowicach; 45/59/0 Sąd Obwodowy w Leśnicy; 45/62/0 Sąd Obwodowy w Strzelcach Opolskich; 45/669/0 Sąd Obwodowy w Kluczborku; 45/670/0 Sąd Obwodowy w Oleśnie; 45/685/0 Sąd Obwodowy w Wołczynie; 45/1210/0 Sąd Obwodowy w Koźlu; 45/1211/0 Sąd Obwodowy w Pawłowiczkach; 45/1212/0 Sąd Obwodowy w Byczynie; 45/1249/0 Sąd Obwodowy w Grodkowie; 45/1251/0 Sąd Obwodowy w Otmuchowie; 45/1519/0 Sąd Obwodowy w Głogówku; 45/1521/0 Sąd Obwodowy w Korfantowie; 45/1522/0 Sąd Obwodowy w Niemodlinie; 45/1523/0 Sąd Obwodowy w Nysie; 45/1524/0 Sąd Obwodowy w Paczkowie; 45/1525/0 Sąd Obwodowy w Prudniku; 45/1797/0 Sąd Obwodowy w Głubczycach; 45/1798/0 Sąd Obwodowy w Baborowie.

rostw¹⁵, wydziałów powiatowych¹⁶, Rejencji Opolskiej¹⁷, Wyższego Urzędu Ubezpieczeń w Opolu¹⁸ oraz szczerunkowo zachowanych gmin¹⁹.

Prezentowany zbiór to odciski 880 miejscowości 10 zachodnich powiatów rejencji opolskiej, które stanowią 92% poszukiwanych pieczęci gmin według stanu na rok 1886²⁰. Najlepsze wyniki dała kwerenda dla powiatów kozielskiego, prudnickiego, opolskiego, oleskiego i strzeleckiego, gdzie odnaleziono odciski z ponad 96% badanych miejscowości. W powiecie głubczyckim były to pieczęcie z 93% gmin, w kluczborskim i niemodlińskim z około 87%, w powiecie grodkowskim z 77%, a w nyskim z 79% gmin. W zbiorze znalazły się pieczęcie od 1816 r., czyli od daty powstania Rejencji Opolskiej do roku 1933, który przyjąłem jako możliwą datę zmian na wizerunkach napieczętych w Trzeciej Rzeszy. Uwzględniłam również wcześniejsze pieczęcie z Katastru Karolińskiego, w których można było wykazać trwałość wizerunku od 1722 r.

Najważniejszym elementem strony www.pieczeciegminne.pl jest baza pieczęci gminnych. Strona została jednak tak zbudowana, by dostarczyć podstawowych informacji o historii oraz o uwarunkowaniach prawnych stosowania pieczęci gminnych²¹. Informacje na portalu zostały opisane w wydzielonych 4 zakładkach:

1. O pieczęciach gminnych
2. Wyszukiwarka
3. O projekcie
4. Publikacje.

¹⁵ AP w Opolu, 45/547/0 Starostwo Powiatowe w Koźlu; 45/667 Starostwo Powiatowe w Oleśnie; 45/1240/0 Starostwo Powiatowe w Grodkowie; 45/1510/0 Starostwo Powiatowe w Niemodlinie; 45/1511/0 Starostwo Powiatowe w Nysie; 45/1512/0 Starostwo Powiatowe w Prudniku; 45/1802/0 Starostwo Powiatowe w Głubczycach.

¹⁶ AP w Opolu, 45/549/0 Wydział Powiatowy w Koźlu; 45/668/0 Wydział Powiatowy w Oleśnie; 45/1513/0 Wydział Powiatowy w Nysie.

¹⁷ AP w Opolu, 45/1191/0 Rejencja Opolska.

¹⁸ AP w Opolu, 45/3468/0 Wyższy Urząd Ubezpieczeń w Opolu.

¹⁹ AP w Opolu, 45/34/0 Akta gminy Domaradzka Kuźnia; 45/35/0 Akta gminy Groszowice; 45/36/0 Akta gminy Komprachcice; 45/37/0 Akta gminy Fałkowice; 45/38/0 Akta gminy Kolonia Popielowska; 45/39/0 Akta gminy Kotórz Mały; 45/40/0 Akta gminy Luboszyce; 45/41/0 Akta gminy Nowa Wieś Królewska; 45/42/0 Akta gminy Nowe Budkowice; 45/43/0 Akta gminy Zawadzkie; 45/1150/0 Akta gminy Staniszcze Małe; 45/1181/0 Akta gminy w Gogolinie; 45/1182/0 Akta gminy w Kolonowskiem.

²⁰ Listę gmin ustalono na podstawie wykazu *Ortschafts- und Entfernungstabelle des Regierungsbezirks Oppeln*, hrsg. im Auftrage des Königlichen Regierung-Präsidenten zu Oppeln, Oppeln 1886.

²¹ Informacje zamieszczone na stronie internetowej zostały przygotowane na podstawie publikacji A. Starczewskiej-Wojnar, *Odcisnięta pamięć wspólnoty...*, gdzie też zamieszczono bieżący stan badań oraz literaturę przedmiotu. Na stronie www.pieczeciegminne.pl umieszczono najważniejsze ustalenia dotyczące funkcji prawnych i komunikatywnych pieczęci.

Zakładka pierwsza „O pieczęciach gminnych” składa się z 4 elementów:

1. Historia
2. Dokumenty
3. Typologia
4. Wykaz skrótów

W części pierwszej zamieszczono informacje o **historii** pieczęci gminnej w okresie pruskim i aktach prawnych regulujących działanie oraz uprawnienia sołtysa, jako przewodniczącego sądu wiejskiego, w którym zasiadał pośród 3–5 ławników wybieranych spośród chłopów.

Opisano podstawowe akty prawne regulujące działalność sołtysa i sądów wiejskich – dysponentów pieczęci gminnej. Pierwszym z nich było Powszechne Prawo Krajowe z 1794 r.²² Prawa i obowiązki poddanych, ich panów oraz wzajemne relacje i zależności zostały opisane w jego części drugiej, w rozdziale siódmym. Unormowania dotyczące gminy wiejskiej zostały doprecyzowane i uzupełnione na początku XIX w. w dwóch dokumentach. Prawne aspekty policyjnych uprawnień samorządu wiejskiego zostały zebrane w niezwykle nowoczesnych jak na swoje czasy dokumentach – Wiejskiej Ordynacji Policyjnej (*Dorf-Polizey-Ordnung*) z 1 maja 1804 r., opublikowanej 9 sierpnia 1804 r.²³, oraz w wydanej równocześnie Instrukcji dla sołtysów wiejskich (*Instruction für die Dorf Scholzen*)²⁴. Oba dokumenty, opracowane w niemieckiej literaturze przez Gerharda Wackego²⁵, dotychczas nie były cytowane w polskich badaniach. Szczegółowo zostały opisane w publikacji²⁶ i krótko streszczone na stronie internetowej. Ordynacja określała prawa publiczne obywateli i w 226 paragrafach regulowała pozycję i zachowanie mieszkańców wsi w stosunku do właścicieli ziemskich i państwa. Składała się z 17 tematycznych rozdziałów: obowiązków wobec państwa i właścicieli ziemskich, regulacji sądów wiejskich, spraw kościelnych, szkolnych, obowiązków służby, prawa dotyczącego gier hazardowych, żebractwa, straży nocnej, zapobiegania pożarom, pomoru bydła, pochówków, utrzymania

²² *Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten von 1794*, Frankfurt a.M., Berlin 1970.

²³ No. XXX Breslau den 1sten May 1805. *Dorf-Polizey-Ordnung für das Herzogtum Schlesien und die Grafschaft Glatz [w:] Neue Sammlung aller in dem souverainen Herzogthum Schlesien und der demselben incorporirten Grafschaft Glatz in Finanz-Polizey-Sachen etc. ergangenen und publicirten Verordnungen, Edicte, Mandaten, Rescripte etc. welche während der Zeit der glorwürdigsten Regierung Friedrich Wilhelm III. Königs von Preußen als souverainen Obersten Herzogs von Schlesien herausgekommen sind*, Bd. 9, Breslau 1806, s. 79–117.

²⁴ No. XXXI d.d. Breslau den 1sten May 1804, *Instruction für die Dorf Scholzen in Schlesien und der Grafschaft Glatz [w:] Neue Sammlung...*, s. 118–134.

²⁵ G. Wacke, *Dorf-Polizey-Ordnung und Instruction für die Dorf Scholzen in Schlesien und der Grafschaft Glatz vom 1. Mai 1804*, Würzburg 1971.

²⁶ A. Starczewska-Wojnar, *Odcisnięta pamięć wspólnoty...*, s. 24–44.

dróg i wspólnych użytków, obowiązków karczmarzy, szynkarzy i młynarzy oraz spraw ochrony zdrowia. Instrukcja dla sołtysów była znacznie krótsza od ordynacji wiejskiej i zawierała 67 paragrafów w 5 rozdziałach dotyczących uprawnień sołtysa, jego obowiązków wobec króla i państwa, właściciela ziemskiego, postępowania z gminą i postępowania policyjnego. Określała pozycję i zadania sołtysów, obszary zadań zleconych od państwa i właściwej administracji gminnej. Była źródłem prawa administracyjnego i instrukcją służbową dla urzędnika wiejskiego. Ordynacja policyjna była podstawowym prawem wprowadzającym, na które powoływano się we wstępie instrukcji dla sołtysów.

Część opowieści historycznej strony kończy się prezentacją dokumentów przysięgi urzędowej sołtysa oraz przestróg przy wykonywaniu przysięgi składanej przez sołtysów. Dokumenty te, napisane w języku polskim dla sołtysów nieznających języka niemieckiego, można samodzielnie przeczytać lub odsłuchać, ponieważ na stronie został zamieszczony tekst odczytany przez lektora²⁷.

W części poświęconej **dokumentom** zaprezentowano zestaw 20 różnorodnych fragmentów pism sygnowanych pieczęcią gminną. Są to np.: atesty, protokoły z zebrań wiejskich, listy wyborców czy korespondencja z landratem (starostą). Niektóre z nich opatrzone są obok pieczęci podpisem, pozostałe natomiast zostały wytworzone przez wiejskie urzędy, w których sołtys i przysięgli nie potrafili pisać. Dokumenty bez podpisu przygotowane przez wiejskiego pisarza, którym najczęściej był miejscowy nauczyciel, obok nazwisk członków sądu wiejskiego zostały oznaczone trzema krzyżykami.

Na stronie przedstawiono kwestie obligatoryjności stosowania pieczęci w praktyce wiejskich urzędników w dwóch obszarach: samorządu gminnego oraz sądu wiejskiego. Zdecydowanie częściej jednak pieczęć była używana w celu poświadczenia czynności sądu wiejskiego. Pełniła funkcję uwierzytelniającą i zamykającą, gdy stosowano ją jako plombę. W czynnościach administracyjnych sołtys miał obowiązek uwierzytelniać pieczęcią wpisy w księdze podatku rzemieślniczego oraz podpisywać i pieczętować paszporty podróżnych. Od 1891 r. wystawiane przez gminę dokumenty musiały być uwierzytelnione pieczęcią gminną i podpisane w imieniu gminy przez naczelnika i jednego ławnika z powołaniem się na właściwą uchwałę rady gminy lub, jeżeli ustawa tego wymagała, z przytoczeniem zgody lub decyzji właściwych władz nadrzędnych. W czynnościach sądu wiejskiego sygnowanie dokumentów wynikało z zadań z zakresu sądownictwa nieprocesowego, które notariusze i miejscowe sądy cedowały na niewykwalifikowane sądy wiejskie. Było to przyjmowanie testamentów, protokołowanie umów przedmałżeńskich, ogłoszenia spraw opiekuńczych czy zabezpieczanie przyjętych w ramach egzekucji dóbr. Najważniejszą częścią działalności sądu wiejskiego

²⁷ <https://pieczeciegminne.pl/historia/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

były sprawy zlecone przez zawodowego sędziego z powodu niebezpieczeństwa nagłej śmierci. Były to czynności związane z przygotowaniem ostatniej woli oraz zabezpieczeniem spadku. Sąd wiejski zabezpieczał testament przez jego opieczętowanie. Zabezpieczenia spadku dokonywano podejmowanym niezwłocznie po zgonie opieczętowaniem (plombowaniem) pozostawionego przez zmarłego majątku. W katalogu spraw zleconych wymieniono również czynności z zakresu sądownictwa nieprocesowego, które wymagały prostego uwierzytelnienia i w których przepisy prawa nie wymagały formy notarialnej lub sądowej. Atesty wystawiane stronom przez sądy wiejskie miały moc zaświadczeń²⁸.

W zakładce **Typologia**²⁹ opisano grupy typologiczne pieczęci. Dla każdej pieczęci ustalono typologię wizerunku, wzorowaną na typologii ustalonej przez Mariana Gumowskiego dla herbów województwa śląskiego³⁰. Jeżeli typologia pieczęci nie była jednoznaczna, wówczas określono kilka możliwości kwalifikacji.

Typologia wizerunku:

1. motywy rustykalne związane z gospodarką rolną;
2. motywy związane z gospodarką leśną;
3. inne formy zatrudnienia ludności (kuźnie, młyny wodne, rybacy);
4. godła mówiące;
5. motywy herbowe wskazujące na właściciela wsi (herby, symbole godności urzędów);
6. Temida;
7. symbolika religijna;
8. topografia;
9. motywy kwietne i zielne;
10. zwierzęta;
11. motywy napisowe;
12. godło państwowe;
13. inne.

Każda z wymienionych grup została scharakteryzowana pod kątem częstotliwości jej występowania oraz wyobrażeń na wizerunku. Zaprezentowano również przykładowe pieczęcie z każdej grupy, a dostęp do wszystkich pieczęci z danej grupy został ułatwiony przez link prowadzący do bazy z filtrem zawężającym poszukiwania³¹.

²⁸ <https://pieczeciegminne.pl/dokumenty/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

²⁹ <https://pieczeciegminne.pl/typologia/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

³⁰ M. Gumowski, *Herby...*, Katowice 1939.

³¹ https://pieczeciegminne.pl/wyszukiwarka/?_sfm_typologia_wizerunku=Symbolika%20religijna (dostęp: 17 maja 2023 r.).

W części wstępnej opisu typologii pieczęci zostały omówione funkcje komunikatywne pieczęci gminnej. Wykazano, że wizerunki na pieczęciach były łatwe do odczytania i były związane z zajęciami ludności, topografią, ale też obyczajowością, sposobem myślenia i wierzeniami ludności. Najczęściej wykorzystywano symbole rustykalne i leśne, nawiązujące do podstaw bytu odbiorcy treści pieczęci. Wśród nich znajdujemy przedstawienia wykonywanych prac, narzędzia, jakimi się przy tym posługiwano, oraz efekty wykonanej pracy i rozmaite wytwory, powstające w ramach prowadzonej działalności rzemieślniczej i przemysłowej. Kolejną grupę wyobrażeń napieczętych stanowią te, które odwołują się do sfery religijnej, a wśród nich postaci świętych otaczanych lokalnym kultem. Odniesienie się do funkcji sądowej pieczęci gminnej odnajdujemy w wizerunkach przedstawiających postać Temidy. Stosunkowo niewielka część wizerunków odwołuje się do herbów dawnych właścicieli wsi oraz do charakterystycznych obiektów czy budowli w miejscowościach. Ostatnią grupą pieczęci są pieczęcie napisowe – w niektórych powiatach w drugiej połowie XIX w. zaczęły one zastępować pieczęcie wizerunkowe.

W wykazie skrótów przedstawiono te stosowane w katalogu przy opisie pieczęci.

Główna część strony to **wyszukiwarka**, która pozwala sortować informacje poprzez pola: typologia, powiat (nazwa niemiecka), powiat (nazwa polska), miejscowość (nazwa niemiecka), miejscowość (nazwa polska). Wybór kolejnych pól ogranicza zakres wyszukiwania. Zaznaczenie wyłącznie nazwy miejscowości pozwala wyszukać wszystkie odciski z jednej miejscowości niezależnie od możliwej zmiany powiatu.

Pieczęcie w bazie są wpisywane z niemiecką i polską nazwą miejscowości. W opisie występuje nazwa niemiecka, a w nawiasie współcześnie obowiązująca polska nazwa miejscowości. W przypadku większej liczby różnych pieczęci pochodzących z tej samej miejscowości zostały one wyróżnione cyfrą rzymską.

Katalog sporządzono, posilując się projektem wypracowanym przez zespół powołany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych w celu przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobach archiwów państwowych z 2009 r. Pomocna była też Międzynarodowa Karta Opisu Sfragistycznego FICHE DESCRIPTIVE DE SCEAU, zalecana przez Comité de Sigillographie Międzynarodowej Rady Archiwów. Pola opisu dostosowano do potrzeb opisu prostej pieczęci gminnej³².

³² Zasady opisu szerzej w: A. Starczewska-Wojnar, *Odcisnięta pamięć wspólnoty...*, s. 163–165. Po powstaniu katalogu i bazy projekt wskazówek metodycznych został wydany jako zale-

Opis pieczęci zawiera cechy zewnętrzne odcisku, opis pola pieczęci, legendy oraz dane lokalizacyjne odcisku. Szczegółowo na opis składa się numer katalogowy w ramach powiatu, nazwa gminy w języku niemieckim i polskim, data roczna odcisku, chronologia występowania odcisku, wymiary odcisku (w milimetrach), jego kształt oraz materiał i kolor odcisku. Lokalizacja dokumentów zawierających odcisk została określona przez: nazwę archiwum, nazwę zespołu archiwalnego oraz sygnaturę akt. Wskazano wcześniejsze publikacje pieczęci, a w uwagach dodatkowe informacje.

Idea projektu została przedstawiona w zakładce **O projekcie**. Znalazło się tu zaproszenie do współtworzenia bazy i dane kontaktowe do kierownika projektu.

W zakładce **publikacje** zaprezentowano wstęp do publikacji *Odcisnięta pamięć wspólnoty* oraz 11 plansz wystawy o pieczęciach gminnych prezentowanej w Archiwum Państwowym w Opolu. Zakładka ta jest miejscem, w którym docelowo zostaną wprowadzone rezultaty badań oraz baza literatury przedmiotu.

Strona internetowa już po pierwszych 3 miesiącach została przetłumaczona na język niemiecki i jest stroną dwujęzyczną. Taką potrzebę zgłosili użytkownicy strony, pisząc do Archiwum Państwowego w Opolu prośby o jej przetłumaczenie. Analiza statystyki odwiedzin strony pokazuje, że ma ona wielu odwiedzających z Niemiec.

Po wprowadzeniu do bazy internetowej startowych 1706 odcisków pieczęci wraz z ich opisami rozpoczęłam wprowadzanie nowych danych. Na bieżąco prowadzę weryfikację chronologii pieczęci po odnalezieniu nowych odcisków i wymieniam zdjęcia odcisków lepiej zachowanych egzemplarzy. Efektem synergii i współpracy z historykami regionalnymi jest poszerzenie bazy pieczęci o te zachowane w archiwach rodzinnych. Na stronę internetową wprowadzono skany odcisków pieczęci ze zbiorów prywatnych Roberta Winiarza, Przemysława Janika, Mariana Marka, Roberta Hellfeiera i Anny Mrohs.

Zbiór pieczęci powiększył się o kolejne odkrycia nie tylko z zasobu opolskiego Archiwum, lecz także o pieczęcie odnalezione w zbiorze sfragistycznym Archiwum Państwowego w Katowicach, oddział w Gliwicach³³. Musiałam dokonać wyboru, które z pieczęci wprowadzić w pierwszej kolejności. Podjęłam decyzję, by początkowo uzupełniać dane pieczęci z powiatów, które już znalazły się w bazie.

cenia opracowania materiałów sfragistycznych: *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach*, pod red. P. Guta i M. Hlebionka, Warszawa 2020.

³³ Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Gliwicach, 15/99/0 Zbiór sfragistyczny.

W powiecie kozielskim były to pieczęcie używane po 1933 r. dla Nowej Cerekwi³⁴, Więszyc³⁵, Ucieszkowa³⁶, Bierawy³⁷, Borzysławic³⁸, Karchowa³⁹, Krzanowic⁴⁰, Lenartowic⁴¹, Pociękarba⁴², Radoszowów⁴³, Raszowej⁴⁴, Urbanowic⁴⁵, Sukowic⁴⁶ i Wronina⁴⁷. Wprowadzono również dane nieznanymi dotąd odcisków Lubieszowa z 1788 r.⁴⁸ i Grabówki z 1788⁴⁹ i 1863 r.⁵⁰ oraz Roszowickiego Lasu⁵¹ z 1874 i 1880 r.

W powiecie strzeleckim wymieniono wiele odcisków ze zbioru Oskara Wilperta datowanych szacunkowo (przed 1911 r.) na odciski ze znaną chronologią. Na przykład pieczęcie Błotnicy Strzeleckiej⁵², Gąsiorowic⁵³, Grabowa⁵⁴, Grodziska⁵⁵, Krośnicy⁵⁶.

³⁴ <https://pieczecieginne.pl/1709-polinisch-neukirch-gross-neukirch-polska-cerekiew-v/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

³⁵ <https://pieczecieginne.pl/1743-wiegschutz-wiekszyce-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

³⁶ <https://pieczecieginne.pl/1745-autischkau-ucieszkow-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

³⁷ <https://pieczecieginne.pl/1746-birawa-bierawa-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

³⁸ <https://pieczecieginne.pl/1747-borislawitz-borzyslawice-v/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

³⁹ <https://pieczecieginne.pl/1748-karchwitz-karchow-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴⁰ <https://pieczecieginne.pl/1749-krzanowitz-und-langlieben-krzanowice-dlugomilowice/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴¹ <https://pieczecieginne.pl/1750-lenartowitz-waldbrucken-lenartowice-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴² <https://pieczecieginne.pl/1752-potzenkarb-rodemark-pociekarb/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴³ <https://pieczecieginne.pl/1753-radoschau-drosselschlag-radoszowy-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴⁴ <https://pieczecieginne.pl/1754-raschowa-rokitsch-mittenbruck-raszowa-rokicie-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴⁵ <https://pieczecieginne.pl/1757-urbanowitz-kreuzlinden-urbanowice-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴⁶ <https://pieczecieginne.pl/1790-suckowitz-muhlegrund-sukowice-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴⁷ <https://pieczecieginne.pl/1791-wronin-vierraben-wronin-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴⁸ <https://pieczecieginne.pl/1751-liebischau-lubieszow-i/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁴⁹ <https://pieczecieginne.pl/1755-sackenhoym-grabowka-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵⁰ <https://pieczecieginne.pl/1756-sackenhoym-grabowka-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵¹ <https://pieczecieginne.pl/1788-roschowitzwald-rooszowicki-las-i/>, <https://pieczecieginne.pl/1789-roschowitzwald-rooszowicki-las-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵² <https://pieczecieginne.pl/1583-blotnitz-blotnica-strzelecka-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵³ <https://pieczecieginne.pl/1604-gonschiorowitz-gasiorowice-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵⁴ <https://pieczecieginne.pl/1608-grabow-grabow/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵⁵ <https://pieczecieginne.pl/1609-grodisko-grodzisko/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵⁶ <https://pieczecieginne.pl/1638-kroschnitz-krosnica/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

Wprowadzono wszystkie znane pieczęcie używane po 1933 r.: Kolonowskiego⁵⁷, Starego Ujazdu⁵⁸, Błotnicy Strzeleckiej⁵⁹, Spóroka⁶⁰, Zdieszowic⁶¹, Staniszc Wielkich⁶², Kalinowic⁶³, Staniszc Małych⁶⁴, Łazisk⁶⁵, Otmętu⁶⁶, Zakrzowa⁶⁷, Zalesia Śląskiego⁶⁸, Siedlca⁶⁹, Gogolina⁷⁰, Górazdzy⁷¹, Karlubca⁷², Malni⁷³, Odrowąza⁷⁴, Kolejki⁷⁵, Jemielnicy⁷⁶, Kadłuba⁷⁷, Ligoty Dolnej⁷⁸,

⁵⁷ <https://pieczeciegminne.pl/1712-colonnowska-kolonnowska-kolonowskie-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵⁸ <https://pieczeciegminne.pl/1713-alt-ujest-stary-ujazd-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁵⁹ <https://pieczeciegminne.pl/1714-blotnitz-blotnica-strzelecka-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶⁰ <https://pieczeciegminne.pl/1715-carmerau-karmerau-sporok/> <https://pieczeciegminne.pl/1792-carmerau-karmerau-sporok-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶¹ <https://pieczeciegminne.pl/1716-deschowitz-zdzieszowice-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶² <https://pieczeciegminne.pl/1717-gross-stanisch-staniszcze-wielkie-ii/>, <https://pieczeciegminne.pl/1718-gross-stanisch-staniszcze-wielkie-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶³ <https://pieczeciegminne.pl/1719-kalinowitz-kalinowice-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶⁴ <https://pieczeciegminne.pl/1720-klein-stanisch-staniszcze-male-ii/>, <https://pieczeciegminne.pl/1721-klein-stanisch-staniszcze-male-iii/>, <https://pieczeciegminne.pl/1798-klein-stanisch-staniszcze-male-iv/>, <https://pieczeciegminne.pl/1799-klein-stanisch-klein-zeidel-staniszcze-male-v/> i <https://pieczeciegminne.pl/1800-klein-stanisch-klein-zeidel-staniszcze-male-vi/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶⁵ <https://pieczeciegminne.pl/1722-lasisk-laziska-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶⁶ <https://pieczeciegminne.pl/1724-ottmuth-otmet-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶⁷ <https://pieczeciegminne.pl/1725-sacrau-sakrau-zakrzow-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶⁸ <https://pieczeciegminne.pl/1726-salesche-zalesie-slaskie-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁶⁹ <https://pieczeciegminne.pl/1727-schedlitz-siedlec-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷⁰ <https://pieczeciegminne.pl/1774-gogolin-gogolin-iv/>, <https://pieczeciegminne.pl/1775-gogolin-gogolin-v/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷¹ <https://pieczeciegminne.pl/1776-goradze-goradz-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷² <https://pieczeciegminne.pl/1777-karlubitz-karlubiec-iii/>, <https://pieczeciegminne.pl/1778-karlubitz-karlubiec-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷³ <https://pieczeciegminne.pl/1780-mallnie-malnia-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷⁴ <https://pieczeciegminne.pl/1781-oderwanz-odrowaz-iii/>, <https://pieczeciegminne.pl/1782-oderwanz-odrowaz-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷⁵ <https://pieczeciegminne.pl/1794-heine-kolejka-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷⁶ <https://pieczeciegminne.pl/1795-himmelwitz-jemielnica-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷⁷ <https://pieczeciegminne.pl/1797-kadlub-starenheim-kadlub-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁷⁸ <https://pieczeciegminne.pl/1803-nieder-ellguth-ligota-dolna-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

Osieka⁷⁹, Rozmierza⁸⁰, Sieronowic⁸¹, Wysokiej⁸², Zawadzkiego⁸³, Kielczy⁸⁴ i Dziewkowic⁸⁵.

Odnaleziono nieznaną pieczęć Ligoty Dolnej⁸⁶ z 1900 r., pieczęcie Kadłuba⁸⁷ z 1817, 1818 i 1930 r., Myśliny⁸⁸ z 1919 i 1920 r., Rozmierki⁸⁹ z 1795 i 1893 r., Księżej Wsi z 1932 r.⁹⁰, Osieka⁹¹ z 1884 r. i Staniszc Wielkich z 1882 r.⁹²

W powiecie opolskim dodano pieczęcie Spóroka z 1793 r.⁹³, Radomierowic z pierwszej połowy XIX w.⁹⁴, Antoniowa z 1881 r.⁹⁵, Zawady z 1910 r.⁹⁶, pieczęcie z okresu hitlerowskiego z Zawady⁹⁷, Chobia⁹⁸, Krzyżowej Doliny⁹⁹ i Czarnowasów¹⁰⁰. Wprowadzono też dwa odciski z Katastru Karolińskiego z 1722 r. z Czarnowasów¹⁰¹ i Szczepanowic¹⁰².

⁷⁹ <https://pieczecieginne.pl/1804-oschiek-karlstal-osiek-ii/>, <https://pieczecieginne.pl/1805-oschiek-karlstal-osiek-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸⁰ <https://pieczecieginne.pl/1806-rosmierz-angerbach-rozmierz-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸¹ <https://pieczecieginne.pl/1807-schironowitz-grunheide-sieronowice-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸² <https://pieczecieginne.pl/1808-wyssoka-hohenkirch-wysoka-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸³ <https://pieczecieginne.pl/1809-zawadzki-zawadzkie-ii/>, <https://pieczecieginne.pl/1810-zawadzki-andreashutte-zawadzkie-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸⁴ <https://pieczecieginne.pl/1820-keltsch-keilerswalde-kielcza-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸⁵ <https://pieczecieginne.pl/1824-schewkowitz-dziewkowice-frauenfeld-ii/>, <https://pieczecieginne.pl/1825-schewkowitz-dziewkowice-frauenfeld-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸⁶ <https://pieczecieginne.pl/1723-nieder-ellguth-ligota-dolna/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸⁷ <https://pieczecieginne.pl/1817-kadlub-kadlub-iv/>, <https://pieczecieginne.pl/1818-kadlub-kadlub-v/> i <https://pieczecieginne.pl/1796-kadlub-kadlub-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸⁸ <https://pieczecieginne.pl/1701-mischline-myslina-iii/>, <https://pieczecieginne.pl/1702-mischline-myslina-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁸⁹ <https://pieczecieginne.pl/1819-rosmierka-rozmierka-ii/>, <https://pieczecieginne.pl/125829/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹⁰ <https://pieczecieginne.pl/1821-ksienzowiesch-freidorf-ksiezowies-obecnie-czesc-lesnicy-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹¹ <https://pieczecieginne.pl/1822-oschiek-osiek-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹² <https://pieczecieginne.pl/1793-gross-stanisch-staniszcze-wielkie-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹³ <https://pieczecieginne.pl/1815-carmerau-karmerau-sporok-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹⁴ <https://pieczecieginne.pl/1759-plumkenau-radomierowice-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹⁵ <https://pieczecieginne.pl/1764-antonia-antoniow-ii/>, <https://pieczecieginne.pl/1811-antonia-antoniow-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹⁶ <https://pieczecieginne.pl/1765-sowade-zawada-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹⁷ <https://pieczecieginne.pl/1766-sowade-hinterwasser-zawada-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹⁸ <https://pieczecieginne.pl/1812-chobie-chobie-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

⁹⁹ <https://pieczecieginne.pl/1813-creuzthal-kreuzthal-krzyzowa-dolina-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹⁰⁰ <https://pieczecieginne.pl/1814-czarnowan-czarnowasy-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹⁰¹ <https://pieczecieginne.pl/1772-czarnowan-czarnowasy-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹⁰² <https://pieczecieginne.pl/1773-szczepanowitz-szczepanowice-obecnie-czesc-opola-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

W powiecie głubczyckim odnaleziono cytowaną dotąd na podstawie błędnego opisu pieczęć Bieszkowa¹⁰³ z 1904 r. Pieczęć ta dotychczas znana była wyłącznie z opisu Oskara Wilperta, który mylnie opisał jej wizerunek jako grabie w słup, za nimi skrzyżowane kosa i cep. Tymczasem na pieczęci widzimy snopek, a za nim skrzyżowane kosa i grabie. Odnaleziono również nieznaną pieczęć Dziećmarowa¹⁰⁴ z 1893 r. z wizerunkiem św. Michała oraz nowe pieczęcie Dzielowa¹⁰⁵ z 1933 r. i Chomiąży¹⁰⁶ z 1922 r.

Ilustr. 1. Pieczęć Bieszkowa z 1904 r.

<https://pieczecieginne.pl/549-bieskau-bieszkow-dzis-czesc-nowej-cerekwi/> (dostęp: 17 maja 2023 r.)

Ilustr. 2. Pieczęć Dziećmarowa z 1893 r.

<https://pieczecieginne.pl/569-dittmerau-dziecmarow/> (dostęp: 17 maja 2023 r.)

¹⁰³ <https://pieczecieginne.pl/549-bieskau-bieszkow-dzis-czesc-nowej-cerekwi/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹⁰⁴ <https://pieczecieginne.pl/569-dittmerau-dziecmarow/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹⁰⁵ <https://pieczecieginne.pl/1708-eiglau-dzielow-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹⁰⁶ <https://pieczecieginne.pl/1710-komeise-chomiaza-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

Do bazy dołączono odciski po 1933 r. z Dzierżysławia¹⁰⁷ i Branic¹⁰⁸.

Powiat prudnicki uzupełniono o nowe odciski pieczęci Raclawic Śląskich¹⁰⁹ z 1906 r., Raclawiczek¹¹⁰ z 1879, 1919, 1934 i 1937 r., Przychodu¹¹¹ z 1929 r., Ścigowa¹¹² z 1899 r., Kujaw¹¹³ z 1923 r. oraz Dziedzic¹¹⁴ z 1944 r.

W powiecie opolskim dodano nowe pieczęcie Radomierowic¹¹⁵, Antonio-wa z 1881 i 1926 r.¹¹⁶, Zawady z 1910 r.¹¹⁷, Czarnowąsów z 1725 r.¹¹⁸, Szczepanowic z 1723 r., Chobia z 1812 r.¹¹⁹, Spóroka z 1790 r.¹²⁰ oraz pieczęcie po 1933 r. z Zawady¹²¹, Krzyżowej Doliny¹²² i Czarnowąsów¹²³.

Do powiatu grodkowskiego wprowadzono dwie nowe pieczęcie Chróściny z 1934 r.¹²⁴ i Szklar¹²⁵. W powiecie kluczborskim zaprezentowano braku-jącą pieczęć Świniar Małych z 1879 r.¹²⁶

Z nowych powiatów wprowadziłam 14 pieczęci powiatu dobrodzieńskiego¹²⁷ i 1 pieczęć Starczówka z powiatu ziębigickiego z 1810 r.¹²⁸

¹⁰⁷ <https://pieczecieginne.pl/dirschel-dzierzyslaw-v/>, <https://pieczecieginne.pl/de/1763-dirschel-dzierzyslaw-vi/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹⁰⁸ <https://pieczecieginne.pl/1762-branitz-branice-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹⁰⁹ <https://pieczecieginne.pl/125338/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹⁰ <https://pieczecieginne.pl/1770-polnisch-rasselwitz-raclawiczki-ii/>, <https://pieczecieginne.pl/1771-polnisch-rasselwitz-raclawiczki-iii/>, <https://pieczecieginne.pl/1783-polnisch-rasselwitz-raclawiczki-iv/>, <https://pieczecieginne.pl/1784-polnisch-rasselwitz-raclawiczki-v/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹¹ <https://pieczecieginne.pl/1785-psychod-przechod-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹² <https://pieczecieginne.pl/1786-schiegau-scigow-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹³ <https://pieczecieginne.pl/1769-kujau-kujawy-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹⁴ <https://pieczecieginne.pl/1787-sedschutz-dziedzice-v/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹⁵ <https://pieczecieginne.pl/1759-plumkenau-radomierowice-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹⁶ <https://pieczecieginne.pl/1764-antonia-antonio-ii/>, <https://pieczecieginne.pl/1811-antonia-antonio-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹⁷ <https://pieczecieginne.pl/1765-sowade-zawada-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹⁸ <https://pieczecieginne.pl/1772-czarnowan-czarnowasy-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹¹⁹ <https://pieczecieginne.pl/1812-chobie-chobie-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²⁰ <https://pieczecieginne.pl/1815-carmerau-karmerau-sporok-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²¹ <https://pieczecieginne.pl/1766-sowade-hinterwasser-zawada-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²² <https://pieczecieginne.pl/1813-creuzthal-kreuzthal-krzyzowa-dolina-iii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²³ <https://pieczecieginne.pl/1814-czarnowan-czarnowasy-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²⁴ <https://pieczecieginne.pl/1758-falkenau-chroscina-ii/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²⁵ <https://pieczecieginne.pl/1760-glasendorf-szklary-iv/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²⁶ <https://pieczecieginne.pl/1767-klein-blumenau-swiniary-male/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²⁷ https://pieczecieginne.pl/wyszukiwarka?_sfm_pow_n_niemiecka=Kreis%20Gutten-tag (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹²⁸ <https://pieczecieginne.pl/1744-neu-altmannsdorf-starczowek/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

Strona internetowa jest stale aktualizowana pod kątem poprawności odczytywania wizerunków. Nowe informacje pojawiają się dzięki spotkaniom autorskim prowadzonym na terenie województwa opolskiego, podczas których odbiorcy dzielą się swoją wiedzą na temat regionu i jego zabytków. Dzięki nim identyfikujemy wiele elementów topograficznych i związanych z zajęciami ludności. Przykładem jest tu pieczęć Krośnicy, z wizerunkiem budynku, który został zidentyfikowany przez mieszkańców powiatu strzeleckiego jako zabytkowa wiejska kaplica¹²⁹. Podobna sytuacja dotyczyła wyobrażenia postaci na łodzi na pieczęciach Rogów¹³⁰ i Kątów Opolskich¹³¹. Opisując po raz pierwszy tę postać, nazwałam ją rybakiem. Mieszkańcy Rogów i Kątów Opolskich zasugerowali, że może być to przewoźnik przez Odrę, ponieważ w obu miejscowościach były przeprawy promowe.

Nowe znaleziska np. z miejscowości Kadłub¹³² z 1817, 1818 r. w powiecie strzeleckim pozwoliły zweryfikować teorię o trwałości wizerunku na pieczęciach jednej miejscowości. W cytowanym tu przypadku dochodzi do zmiany wyobrażeń na wizerunku w 1810 r. Mamy tu nawiązanie do zajęć ludności przez ukazanie kilofów i grabi, które na późniejszej pieczęci zostają zamienione na rysunek przedstawiający kuźnię i fryszerki (piece metalurgiczne).

Ilustr. 3. Pieczęć Kadłuba z 1793 r.

<https://pieczecieginne.pl/1817-kadlub-kadlub-iv/>
(dostęp: 17 maja 2023 r.)

Ilustr. 4. Pieczęć Kadłuba z 1810 r.

<https://pieczecieginne.pl/1818-kadlub-kadlub-v/>
(dostęp: 17 maja 2023 r.)

¹²⁹ <https://pieczecieginne.pl/1638-kroschnitz-krosnica/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹³⁰ <https://pieczecieginne.pl/140-rogau-rogi-pozniej-czesc-kozla/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹³¹ <https://pieczecieginne.pl/1237-konty-katy-opolskie-i/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

¹³² <https://pieczecieginne.pl/1817-kadlub-kadlub-iv/>, <https://pieczecieginne.pl/1818-kadlub-kadlub-v/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

Prowadzenie bazy pieczęci gminnych w postaci strony internetowej otworzyło możliwość zaprezentowania zgromadzonej wiedzy w wolnym dostępie i upowszechnienia zbiorów archiwalnych. Efektem otwarcia się na użytkowników Internetu był odzew regionalistów, chcących podzielić się własnymi zbiorami sfragistycznymi. Wprowadzenie uzyskanych w ten sposób danych do bazy nie tylko wzbogaciło prezentowany zbiór, ale również dało poczucie satysfakcji z poznawania historii lokalnej. Wiedza badaczy historii lokalnej, którą chętnie dzieli się przez kontakt mailowy, pozwala na weryfikację opisów przedstawię napieczętych i wprowadzanie poprawek w gotowych już rekordach opisu. Informacja o bazie danych dociera do kolejnych użytkowników Internetu. Doskonałym przykładem jest tu inicjatywa gminy Ciasna, która informacje z portalu zaimportowała na stronę urzędu gminy¹³³. Docelowo na stronę internetową zostaną wprowadzone pieczęcie z terenu Dolnego Śląska, pozostałej części Górnego Śląska oraz terenów dzisiaj należących do Czech, odnalezione podczas kilkunastoletniej kwerendy archiwalnej.

Bibliografia

Materiały archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, VII 13. Schlesische Gemeinde-Siegel aus dem Nachlass des Professors Dr. Wilpert in Oppeln (zm. 1913).

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 82/164/0 Kataster Karoliński.

Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Gliwicach, 15/99/0 Zbiór sfragistyczny.

Archiwum Państwowe w Opolu

- 45/34/0 Akta gminy Domaradzka Kuźnia
- 45/35/0 Akta gminy Groszowice
- 45/36/0 Akta gminy Komprachcice
- 45/37/0 Akta gminy Falkowice
- 45/38/0 Akta gminy Kolonia Popielowska
- 45/39/0 Akta gminy Kotórz Mały
- 45/40/0 Akta gminy Luboszyce
- 45/41/0 Akta gminy Nowa Wieś Królewska
- 45/42/0 Akta gminy Nowe Budkowice
- 45/43/0 Akta gminy Zawadzkie
- 45/58/0 Sąd Obwodowy w Krapkowicach
- 45/59/0 Sąd Obwodowy w Leśnicy
- 45/62/0 Sąd Obwodowy w Strzelcach Opolskich
- 45/547/0 Starostwo Powiatowe w Koźlu
- 45/549/0 Wydział Powiatowy w Koźlu
- 45/667/0 Starostwo Powiatowe w Oleśnie
- 45/668/0 Wydział Powiatowy w Oleśnie
- 45/669/0 Sąd Obwodowy w Kluczborku

¹³³ <https://ciasna.pl/atrakcje/571/strona/1/pieczeci-gminne> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

45/670/0 Sąd Obwodowy w Oleśnie
45/685/0 Sąd Obwodowy w Wolczynie
45/1150/0 Akta gminy Staniszcze Małe
45/1181/0 Akta gminy w Gogolinie
45/1182/0 Akta gminy w Kolonowskiem
45/1191/0 Rejencja Opolska
45/1210/0 Sąd Obwodowy w Koźlu
45/1211/0 Sąd Obwodowy w Pawłowiczkach
45/1212/0 Sąd Obwodowy w Byczynie
45/1240/0 Starostwo Powiatowe w Grodkowie
45/1249/0 Sąd Obwodowy w Grodkowie
45/1251/0 Sąd Obwodowy w Otmuchowie
45/1510/0 Starostwo Powiatowe w Niemodlinie
45/1511/0 Starostwo Powiatowe w Nysie
45/1512/0 Starostwo Powiatowe w Prudniku
45/1513/0 Wydział Powiatowy w Nysie
45/1519/0 Sąd Obwodowy w Głogówku
45/1521/0 Sąd Obwodowy w Korfantowie
45/1522/0 Sąd Obwodowy w Niemodlinie
45/1523/0 Sąd Obwodowy w Nysie
45/1524/0 Sąd Obwodowy w Paczkowie
45/1525/0 Sąd Obwodowy w Prudniku
45/1797/0 Sąd Obwodowy w Głubczycach
45/1798/0 Sąd Obwodowy w Baborowie
45/1802/0 Starostwo Powiatowe w Głubczycach
45/3468/0 Wyższy Urząd Ubezpieczeń w Opolu.

Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz in Berlin, I. HA, Rep 46b, Schlesien seit 1740.
Zemský archiv v Opavě, Karolínský katastr 1721–1790 NAD 1191.

Materiały drukowane

Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten von 1794, Frankfurt a.M.–Berlin 1970.

Neue Sammlung aller in dem souverainen Herzogthum Schlesien und der demselben incorporirten Grafschaft Glatz in Finanz-Polizey-Sachen etc. ergangenen und publicirten Verordnungen, Edicte, Mandaten, Rescripte etc. welche während der Zeit der glorwürdigsten Regierung Friedrich Wilhelm III. Königs von Preußen als souverainen Obersten Herzogs von Schlesien herausgekommen sind, Bd. 9, Breslau 1806.

Ortschafts und Entfernungs-Tabelle des Regierungs Oppeln, hrsg. im Auftrage des Königlichen Regierung-Präsidenten zu Oppeln, Oppeln 1886.

Opracowania

Gumowski M., *Herby i pieczęcie miejscowości województwa śląskiego*, Katowice 1939.

Kutzer P., *Die Gemeindesiegel der Kreise Neisse-Grottkau*, „Jahres-Bericht des Neisser Kunst und Altertums-Vereins” 1909, 1910, Jg. 13, s. 30–36.

Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach, pod red. P. Guta i M. Hlebionka, Warszawa 2020.

Pluciennik K. *Pieczęci gminne*, www.ciasna.pl/atrakcje/571/strona/1/pieczeci-gminne (dostęp: 17.5.2023).

Powstańcy Śląscy, www.powstancyslascy.pl (dostęp: 17.5.2023).

Starczewska-Wojnar A., *Katalog pieczęci wiejskich dawnego powiatu oleskiego od końca XVIII do początku XX w.*, cz. 1, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2017, t. 10, s. 88–102.

- Starczewska-Wojnar A., *Katalog pieczęci wiejskich dawnego powiatu oleskiego od końca XVIII do początku XX w.*, cz. 2, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2018, t. 11, s. 53–65.
- Starczewska-Wojnar A., *Katalog pieczęci wiejskich dawnego powiatu oleskiego od końca XVIII do początku XX w.*, cz. 3, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2019, t. 12, s. 121–130.
- Starczewska-Wojnar A., *Katalog pieczęci wiejskich dawnego powiatu oleskiego od końca XVIII do początku XX w.*, cz. 4, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2020, t. 13, s. 178–218.
- Starczewska-Wojnar A., *Najstarsze pieczęcie wiejskie powiatu prudnickiego na podstawie ksiąg katastru karolińskiego*, „Ziemia Prudnicka” 2009/2010, s. 251–269.
- Starczewska-Wojnar A., *Odcisnięta pamięć wspólnoty. Prawne i komunikatywne funkcje pieczęci gmin wiejskich na przykładzie zachodnich powiatów rejencji opolskiej w latach 1816–1933*, Opole 2020.
- Starczewska-Wojnar A., *Pieczęcie gminne na Śląsku*, www.pieczeciegminne.pl (dostęp: 17.5.2023).
- Starczewska-Wojnar A., *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego. Gospodarka stawowa*, „Puls Niemodlina” 2009, nr 6(58), s. 9.
- Starczewska-Wojnar A., *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego*, cz. 2: *Temida*, „Puls Niemodlina” 2009, nr 7(59), s. 5.
- Starczewska-Wojnar A., *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego*, cz. 3: *Motywy rustykalne – narzędzia*, „Puls Niemodlina” 2009, nr 8(60), s. 16.
- Starczewska-Wojnar A., *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego*, cz. 4: *Motywy rustykalne – kosiarze*, „Puls Niemodlina” 2010, nr 1(62), s. 12.
- Starczewska-Wojnar A., *Pieczęcie gminne powiatu niemodlińskiego*, cz. 5: *Motywy rustykalne – wieśniacy przy pracy*, „Puls Niemodlina” 2010, nr 2(63), s. 16.
- Starczewska-Wojnar A., *Pieczęcie gmin wiejskich Rejencji Opolskiej z wizerunkami świętych Mikołaja, Jerzego i Floriana od połowy XVIII do połowy wieku XX [w:] Otwarty skarbiec pamięci. Studia Zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji*, t. 1, cz. 2: *Bogactwo zasobu i przygoda poznania*, pod red. M. Lenarta, Opole 2013, s. 23–42.
- Starczewska-Wojnar A., *Pieczęcie wizerunkowe gmin wiejskich powiatu oleskiego od II połowy XVIII do początku XX w. Zastosowanie symboliki rustykalnej w pieczęci gminnej [w:] Wieś w heraldyce i sfragistyce polskiej*, pod red. A. Gut i P. Guta, Warszawa 2012, s. 75–87.
- Starczewska-Wojnar A., *Symbolika chrześcijańska na pieczęciach gmin wiejskich zachodnich powiatów Rejencji Opolskiej od 1816 do 1933 r.* [w:] *Polska kultura religijna. Studia o polskiej religijności na przestrzeni wieków*, pod red. Ł. Burkiewiczza, I. Kaczmarzyk, J. Łukaszewskiej-Haberkowej, L. Zinkowa, Kraków 2019, s. 443–476.
- Wacke G., *Dorf-Polizey-Ordnung und Instruction für die Dorf Scholzen in Schlesien und der Grafschaft Glatz vom 1. Mai 1804*, Würzburg 1971.
- Wilpert O., *Oberschlesische Gemeindegel, besonders des Kreises Leobschütz*, „Oberschlesische Heimat” 1905, Bd. 1, s. 90–97.
- Wilpert O., Kutzer P., *Die Wappen der oberchlesischen Landgemeinden*, „Oberschlesische Heimat” 1909, Bd. 4, s. 73–88, 177–185.
- Wilpert O., Kutzer P., *Die Wappen der oberchlesischen Landgemeinden*, „Oberschlesische Heimat” 1910, Bd. 6, s. 29–37.
- Wilpert O., Kutzer P., *Die Wappen der oberchlesischen Landgemeinden*, „Oberschlesische Heimat” 1911, Bd. 7, s. 9–19.
- Wilpert O., Kutzer P., *Die Wappen der oberchlesischen Landgemeinden*, „Oberschlesische Heimat” 1913, Bd. 9, s. 167–168.

Aleksandra Starczewska-Wojnar

Baza danych pieczęci gminnych na Śląsku w latach 1722–1945

Streszczenie

Prowadzenie badań oraz katalogowanie pieczęci gmin wiejskich z XVIII–XX w. na Śląsku jest procesem długotrwałym wymagającym obszernej kwerendy archiwalnej. Sposobem na prezentowanie aktualnych wyników badań, a także umożliwienie współtworzenia katalogu przez badaczy historii regionu, było zbudowanie przez Archiwum Państwowe w Opolu portalu www.pieczeciegminne.pl. Portal ten oprócz gromadzenia i udostępniania bazy danych do badań naukowych przyczynia się również do popularyzacji zasobu archiwalnego.

Słowa kluczowe: sfragistyka, Śląsk, rejencja opolska, gmina, obszary wiejskie, archiwa, pieczęć gminna

Aleksandra Starczewska-Wojnar

Database of communal seals and stamps in Silesia in the years 1722–1945

Abstract

Researching and cataloging stamps and seals of rural communes from the 18th–20th centuries in Silesia is a time-consuming process requiring an in-depth archival inquiry. One way to present up-to-date research results and to enable researchers of the region's history to co-create the catalog was the creation of the www.pieczeciegminne.pl website by the State Archive in Opole. The purpose of this website goes beyond collecting and sharing the database for scientific studies – it also helps promote the archival fond.

Keywords: sigillography, Silesia, Opole province, commune, rural areas, archives, communal stamps and seals